

«Ειδική Συνεδρία»



**Σχόλια: Ευάνθης Χατζηβασιλείου,
Καθηγητής Ιστορίας, Πανεπιστήμιο
Αθηνών**

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την Ένωση για την Ατλαντική και Ευρωπαϊκή συνεργασία για την πρόσκλησή της να μετάσχω στη σημερινή εκδήλωση, και μάλιστα στο ρόλο του σχολιαστή μετά την ομιλία του υπουργού κ. Βαρβιτσιώτη. Θα ήθελα να επικεντρώσω τη δική μου παρέμβαση στην παρατήρηση του κ. Βαρβιτσιώτη για την υφή του NATO και τους σύγχρονους ορισμούς της ασφάλειας.

Το NATO, πράγματι, είναι πρωτίστως μια στρατιωτική συμμαχία: προστάτευσε την ισορροπία ισχύος και απέτρεψε τον πόλεμο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Υπήρξε ένας από τους βασικούς παράγοντες που διασφάλισαν την ειρήνη και έφεραν αυτό που η κα. Αφεντούλη χαρακτήρισε ορθά, ως έναν εικοσιπενταετή κύκλο ειρήνης και ευημερίας μετά το 1991. Αλλά εκτός από τους βασικούς του στρατιωτικούς ρόλους, το NATO είναι και κάτι ακόμη: είναι μια αξιακά προσανατολισμένη ένωση ανεξάρτητων κρατών. Θεμελιώνεται στην κοινή αποδοχή των μελών του θεμελιωδών αξιών και έτσι αποτελεί μια βασική μορφή διεθνούς οργάνωσης η σημασία της οποίας δεν μειώθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Επειδή ακριβώς το NATO υπήρξε μια αξιακά προσανατολισμένη ένωση, από την αρχή ενδιαφέρθηκε όχι μόνον για την πιο «στενά» ορισμένη στρατιωτική ασφάλεια, αλλά για αυτό που χαρακτήριζε ως «ευρύτερη ασφάλεια». Ασφαλώς, η στρατιωτική ασφάλεια αποτελεί τη βάση – την προϋπόθεση – της ευρύτερης ασφάλειας, ο στόχος όμως είναι η επίτευξη όχι μόνον της πρώτης αλλά και της δεύτερης. Ο κ. Luccioli αναφέρθηκε στην Έκθεση των Τριών του Δεκεμβρίου 1956, εκπονημένη από τους

υπουργούς Εξωτερικών της Ιταλίας, Gaetano Martino, Νορβηγίας, Halvard Lange, και Καναδά, Lester B. Pearson. Η Έκθεση των Τριών προκάλεσε την πρώτη μεγάλη αναμόρφωση του NATO και αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ένα από τα σημαντικότερα πολιτικά κείμενα του σύγχρονου δυτικού κόσμου. Οι Τρεις τόνισαν ότι «η ασφάλεια είναι σήμερα κάτι πολύ περισσότερο από ένα στρατιωτικό ζήτημα [...] Αυτές οι δύο πτυχές της ασφάλειας – η στρατιωτική και η πολιτική – δεν μπορεί πλέον να θεωρούνται ως διαχωρισμένες από στεγανά». Τόνισαν ότι η ατλαντική κοινότητα όφειλε όχι μόνον να προστατεύσει τον εαυτό της, αλλά και να αποδείξει ότι «οι κοινές πολιτιστικές παραδόσεις, οι ελεύθεροι θεσμοί και οι δημοκρατικές αντιλήψεις της Δύσης αποτελούν την καλύτερη επιλογή για την πρόοδο και τη συνεργασία. Το ίδιο το NATO έπρεπε να γίνει κάτι περισσότερο από μια στρατιωτική συμμαχία – να εξελιχθεί πέραν και υπεράνω της ανάγκης που το δημιούργησε».

Αυτή η έμφαση στην ευρύτερη ασφάλεια απαιτούσε μια συνείδηση της ιστορικής δυναμικής, που είναι εύκολα εντοπίσιμη στις διακηρύξεις αλλά και στα εσωτερικά έγγραφα της συμμαχίας που καταδεικνύουν τις βασικές της στοχεύσεις. Το 1960, όταν αναλήφθηκε η νέα προσπάθεια μεσοπρόθεσμου σχεδιασμού του NATO, η Ten-Year Planning exercise, η αμερικανική αντιπροσωπεία έκανε μια εισήγηση ιδιαίτερα φωτισμένη:

«Σε μια απόπειρα να ορίσουν μακροπρόθεσμες κατευθυντήριες γραμμές, τα έθνη του NATO πρέπει πρώτα να αντιληφθούν πλήρως την φύση του ευρύτερου ιστορικού κύκλου μέσα στον οποίο πρέπει να λειτουργήσουν οι επιλογές τους. Οι προκλήσεις της εποχής μας υπερβαίνουν τον ρόλο του NATO ως οργάνου ασφαλείας ή ακόμη και την ευρύτερο ανταγωνισμό ισχύος μεταξύ των εθνών της ατλαντικής συμμαχίας και του κομμουνιστικού συνασπισμού.

Είναι οι προκλήσεις μιας εποχής επαναστάσεων – πολιτικών, κοινωνικών, βιομηχανικών και τεχνολογικών – ενός αιώνα δυναμικής αλλαγής, του οποίου οι ανταγωνισμοί ισχύος δεν είναι παρά ένα τμήμα. Οι μεγάλες δυναμικές αυτής της εποχής θα διαμορφώσουν το παγκόσμιο περιβάλλον. Η πλευρά που μπορεί καλύτερα να προσαρμοστεί και να διαδράσει με αυτές τις δυναμικές, θα διαμορφώσει το μέλλον.

Στην πορεία του 20ού αιώνα, η παγκόσμια τάξη στο σύνολό της αλλάζει ριζικά. Υπήρξε μια τεράστια επέκταση της εθνικής και της ατομικής ελευθερίας, και ραγδαία πρόοδος στην υλική ευημερία, την επιστήμη και την τεχνολογία. Για σαράντα χρόνια τώρα η προηγούμενη τάξη διαλύεται

υπό την πίεση των δυνάμεων του επιθετικού κομμουνισμού, του εθνικισμού, του πολέμου, της επέκτασης της βιομηχανικής επανάστασης, και της εισόδου της επιστήμης και της τεχνολογίας σε εντελώς νέα πεδία. Είμαστε πλέον στο μέσον της επανάστασης του 20ού αιώνα, και η διαδικασία της αλλαγής συνεχίζει. Η πρόκληση των επόμενων δεκαετιών θα είναι πώς μπορούμε να επηρεάσουν τη διαδικασία της αλλαγής, και να καθορίσουμε τη μορφή του μέλλοντος».

Οι τάσεις αυτές ενισχύθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της επόμενης, όταν η Δύση άρχισε πλέον να εισέρχεται στην εποχή της μεταβιομηχανικής κοινωνίας. Τότε ανήλθαν στη διεθνή ατζέντα νέα ζητήματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η επέκταση της τεχνολογίας σε τομείς αδιανόητους στο παρελθόν: το διάστημα και οι δορυφόροι· η υφαλοκρηπίδα και το Δίκαιο της Θάλασσας· η ωκεανογραφία· οι κομπιούτερ που σχετίζονταν με την μετάβαση στην ηλεκτρονική τεχνολογία (αλλά και με τη διάδοση της πληροφορίας, με όλες τις κοινωνικές της επιπτώσεις)· η πυρηνική ενέργεια και οι ειρηνικές της χρήσεις, ειδικά σε συνδυασμό με την ενεργειακή κρίση· η ανάγκη της προστασίας του περιβάλλοντος.

Η επιστημονική συνεργασία δεν αφορούσε θέματα παραδοσιακού «διεθνούς» χαρακτήρα, που ενέπλεκαν τις συνήθειες ατζέντες των διπλωματών. Απαιτούσε έναν ευρύτερο (και εξαιρετικά δύσκολο) συντονισμό των διάφορων υπουργείων (αλλά και της επιστημονικής και επιχειρηματικής κοινότητας) με τα υπουργεία Εξωτερικών και την προσαρμογή στις νέες συνθήκες των δημοσίων διοικήσεων. Κυρίως, αναδείκνυε την ανάγκη να εισαχθούν οι αρχές της επιστήμης στην διακυβέρνηση, και επομένως την ανάγκη της συνεργασίας με τις κυβερνήσεις του ιδιωτικού τομέα, της πανεπιστημιακής έρευνας, των επιστημονικών ενώσεων και της κοινωνίας των πολιτών γενικότερα. Τότε λοιπόν αρχίζει η μεγαλύτερη παρέμβαση της κοινωνίας των πολιτών στις διεθνείς υποθέσεις, με την *second track diplomacy*. Στη μεταβιομηχανική εποχή, δεν φτάνει μόνον η δράση των κρατικών δρώντων. Και το NATO είναι στην πρώτη γραμμή αυτής της διαδικασίας – π.χ. στην επιστημονική συνεργασία, κάτι που στη χώρα μας είναι περίπου άγνωστο.

Αυτές οι ενώσεις πολιτών που ασχολούνται με το διεθνές σύστημα έγιναν ακόμη πιο ενεργές και απαραίτητες μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όταν οι συνεκτικοί δεσμοί που ένωναν τα μέλη της Δύσης (και του NATO) έμοιαζαν έτοιμοι να χαλαρώσουν, επειδή ακριβώς εξέλιπε ο άμεσος αντίπαλος. Αλλά η ανάγκη που δημιούργησε το NATO δεν ήταν μόνον η σοβιετική απειλή. Ήταν η ανάγκη να

ανταποκριθούν τα δυτικά έθνη σε μια εποχή πολλαπλών εντάσεων και μεταβάσεων. Και αυτή δεν έπαυσε με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου. Αντίθετα, η ανάγκη διαχείρισης των μεγάλων ζητημάτων έγινε ακόμη πιο έντονη.

Η Ελληνική Ένωση για την Ατλαντική και Ευρωπαϊκή Συνεργασία ιδρύθηκε τότε, με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Είναι το ελληνικό τμήμα ενός μεγάλου δικτύου που συνδέει τις κοινωνίες με το διεθνές σύστημα. Ειδικά όμως για την Ελλάδα είναι ένας μοχλός εξωστρέφειας, επικοινωνίας με τις διεθνείς τάσεις – πράγματα που σε γενικές γραμμές μας λείπουν και τα χρειαζόμαστε επειγόντως, περισσότερο σήμερα από ποτέ. Δεν είναι ένας κρατικός οργανισμός, αλλά μια δημιουργική ανταπόκριση της ελληνικής κοινωνίας στις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου. Αυτό, πιστεύω, τιμούμε με τη σημερινή μας εκδήλωση